

PROSTOR

18 [2010] 1 [39]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

122-135 **MARTINA IVANUŠ**

VREDNOVANJE TURISTIČKE IZGRADNJE
NA PODRUČJU PLITVIČKIH JEZERA

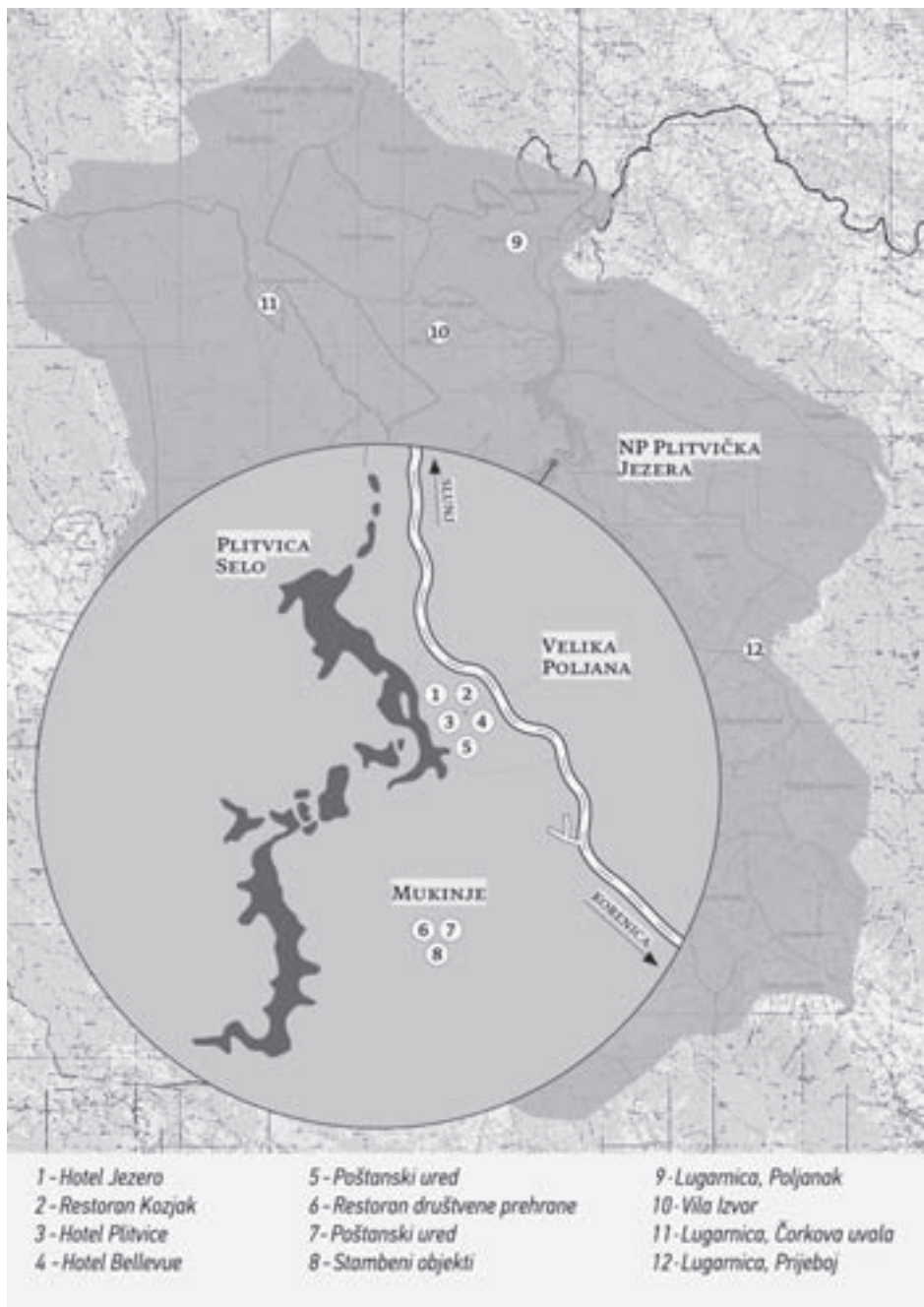
EVALUATION OF TOURIST FACILITIES
IN THE PLITVICE LAKES AREA

PRETHODNO PRIOPĆENJE
UDK 728.5(497.5 PLITVICE)"19"

PRELIMINARY COMMUNICATION
UDC 728.5(497.5 PLITVICE)"19"

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU, ARHITEKTONSKI FAKULTET
UNIVERSITY OF ZAGREB, FACULTY OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
18 [2010] 1 [39]
1-266
1-6 [2010]

SL. 1. NACIONALNI PARK PLITVIČKIH JEZERA – SKICA POLOZAJA OBJEKATA KOJI SE SPOMINJU U ČLANKU

FIG. 1 PLITVICE LAKES NATIONAL PARK – LOCATION OF THE BUILDINGS MENTIONED IN THE PAPER

MARTINA IVANUŠ

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL U GOSPIČU
HR – 53000 GOSPIČ, BUDAČKA 12

PRETHODNO PRIOPĆENJE

UDK 728.5(497.5 Plitvice)“19”

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.01 – ARHITEKTONSKO PROJEKTIRANJE

2.01.02 – URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE

2.01.04 – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVAĆEN: 22. 3. 2010. / 1. 6. 2010.

MINISTRY OF CULTURE
DIRECTORATE FOR CULTURAL HERITAGE PROTECTION
CONSERVATION DEPARTMENT IN GOSPIČ
HR – 53000 GOSPIČ, 12 BUDAČKA STREET

PRELIMINARY COMMUNICATION

UDC 728.5(497.5 Plitvice)“19”

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.01 – ARCHITECTURAL DESIGN

2.01.02 – URBAN AND PHYSICAL PLANNING

2.01.04 – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 22. 3. 2010. / 1. 6. 2010.

VREDNOVANJE TURISTIČKE IZGRADNJE NA PODRUČJU PLITVIČKIH JEZERA

EVALUATION OF TOURIST FACILITIES IN THE PLITVICE LAKES AREA

ARHITEKTURA MODERNE
KRAJOLIK
POSILIJEKATNA IZGRADNJA
PROSTORNO PLANIRANJE

MODERN ARCHITECTURE
LANDSCAPE
POST-WAR BUILDING PROJECTS
PHYSICAL PLANNING

Ovaj je članak rezultat terenskih istraživanja te istraživanja pisane i arhivske građe, obavljenih u sklopu valorizacije pojedinih građevina u Nacionalnom parku Plitvička jezera, i to radi upisa najvrjednijih građevina u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Rad donosi tezu da najznačajnije razdoblje izgradnje slijedi nakon Drugoga svjetskog rata kada je stvorena arhitektura prilagođena vrijednom prirodnom ambijentu i izgrađena na snažnim i kvalitetnim temeljima predratne moderne. Većina građevina sačuvana je i danas, no većim su dijelom zapustene, a ako su u funkciji, zanemarene su i degradirane njihove izuzetne oblikovne i funkcionalne vrijednosti. Možda je uzrok tome činjenica da taj korpus arhitektonske baštine Plitvičkih jezera nije u literaturi dovoljno istražen, niti valoriziran. Stoga je cilj članka da upozori na njega.

The paper is a result of field research and analysis of professional literature and archival materials published as part of an evaluation project of certain buildings in the Plitvice Lakes National Park with the purpose of inscribing the most significant buildings in the Croatian Register of Cultural Properties. The hypothesis of the paper is that the most important construction period occurred after WWII when architecture of the area was adopted to the natural environment and built on the sound basis of pre-war modernism. Most of the surviving buildings are mainly in derelict state, whereas the formal and functional values of those in use are neglected. That might be caused by insufficient research, publication and evaluation of the Plitvice Lakes architecture. Thus, the aim of the paper is to draw attention to this architectural heritage.

UVOD

INTRODUCTION

Prva stalna naselja na području Plitvičkih jezera nastaju u 18. i 19. stoljeću prestankom turske opasnosti i nakon razvojačenja Vojne krajine. U to se doba područje Plitvica promatra ponajprije kroz prizmu industrijskog gospodarstva, što rezultira gradnjom protoindustrijskih pogona pokretanih snagom vode, mlinova i pilana, najčešće smještenih na najosjetljivijim područjima, tj. na slapovima i sedrenim barijerama, te priručnih objekata za smještaj. Prvi objekt za smještaj gostiju na Plitvičkim jezerima izgrađen je na Velikoj Poljani 1862. godine – „Turistička kuća”, koja poslije dobiva funkciju lugarnice. Riječ je o katnici zidanoj kamenom u prizemlju, a na katu drvenoj, s verandom koja je išla uokolo kuće.¹ Ta je građevina smještena na Velikoj Poljani inicirala urbanističku lokaciju buduće gradnje hotela i vila, koja se usprkos brojnim kritikama i polemikama, poglavito sredinom 20. stoljeća, zadržala do danas.

Turističko iskoristavanje i popularizacija Plitvičkih jezera kao izletničke destinacije započinje ponajprije posredstvom Društva za uređenje i poljepšanje Plitvičkih jezera,² kojega članovi doživljavaju i prezentiraju Plitvice kao ekskluzivnu destinaciju. Društvo je odigralo značajnu ulogu u unapređenju plitvičkog kraja organiziranjem poštanskog ureda i prodaje lokalnih proizvoda izletnicima.³ Ono uređuje šetnice, vidikovce, postavlja klupe, te prvo planira i kontrolira gradnju.⁴ Inicijativom Društva 1896. godine, prema projektu

arhitekta Josipa Dryaka, izgrađen je prvi hotel na Plitvičkim jezerima (Sl.2), smješten na Velikoj Poljani u neposrednoj blizini „Turističke kuće”.⁵ Glavnim je pročeljem bio okrenut prema jezerima, tornjem koji je služio kao vidikovac bio je podijeljen na tri krila, a imao je terasu u prizemlju i na katu. Na obali jezera Kozjak Društvo izrađuje plan za gradnju kolonije ljetnikovaca u „narodnim” stilovima regija Hrvatske, za koju planira parcelaciju zemljišta, no gradnja ipak nije realizirana.

Tijekom Prvoga svjetskog rata Plitvička su jezera opustjela, da bi se odmah nakon rata javile nove inicijative za njihovo oživljavanje. Otvaranjem ličke pruge i novom autobusnom linijom olakšan je dolazak na jezera pa se obnavljaju hoteli, ljetnikovci, putovi, šetnice i mostići, ali upotrebom novoga materijala, betona, dolazi do narušavanja i uništavanja barijera i slapova, što je poremetilo biodinamičke procese koji dotad još nisu bili znanstveno istraženi.⁶ Godine 1920. Društvo prodaje hotel novoosnovanom Plitvičkomu dioničkom društvu u Zagrebu, koje planira adaptaciju hotela i 1922. godine zadatak povjerava arhitektu Vjekoslavu Bastlu. Hotelu je nadograđen kat, uvedena je topla i hladna voda, renoviran je i moderniziran,⁷ ali 1939. hotel teško stradava u požaru⁸ (Sl. 3.).

URBANISTIČKA RAZMATRANJA

EXAMINATION OF URBAN PLANNING ISSUES

Prve su inicijative za izradu regulatorne osnove Plitvičkih jezera iz 1921. godine, s obzirom na nedostatnu i neadekvatnu infrastrukturu za već postojeće građevine i na velik interes za podizanje novih građevina.⁹ Godine 1926. Šumarski odsjek Ministarstva Šuma i Ruda osniva komisiju za regulatornu osnovu, u kojoj je uz ostale predstavnike mjerodavnih institucija i arh. M. Pilar kao predstavnik Društva inženjera i arhitekata. Društvu inženjera i arhitekata povjeren je nacrt natječaja za Regulatorni plan Plitvica. Godine 1928. prve nacрте Regulatorne osnove izrađuju i dostavljaju Društvu ing. sumarstva Ante Premužić i ing. arh. Vlatko Vidmar. Njezini su zadaci smještaj novog naselja, izgradnja infra-

¹ FRANIC, 1910: 325

² Inicijativom prof. Gustava Janačeka Društvo je osnovano 20. listopada 1893. g. u Zagrebu, a prvi predsjednik društva bio je grof Ladislav Pejačević. (FRANIC, 1910: 329)

³ FRANIC, 1910: 303

⁴ FRANIC, 1910: 329

⁵ FRANIC, 1910: 330

⁶ Profesor Ivo Pevalak 1924. g. objavljuje studiju „O postanku i funkciji biodinamičkog sistema Plitvičkih jezera i njezinoj zaštiti” te Društvo predlaže izradu Zakonske osnove o zaštiti Nacionalnog parka s podjelom na užu i širu zonu. (** 1985: 45)

strukture (elektrifikacija, kanalizacija i vodo-
vod) te urbanističko oblikovanje i donošenje
građevnog reda. Stajališta obaju autora jesu
da se bez kvalitetne regulatorne osnove i
građevnog reda na Plitvičkim jezerima ne
smije ništa graditi i da je potrebno oformiti
grupu arhitekata koja bi dodatno kontrolirala
projekte u procesu dobivanja građevinske
dozvole, u smislu oblikovanja građevina i
načina gradnje. Smatrali su da će provođenje
Regulatorne osnove biti olakšano time što je
država vlasnik većeg dijela zemljišta oko je-
zera. Oba autora smještaju buduće glavno
naselje na Veliku Poljanu, dok na platou Pli-
tvica Sela pozicioniraju drugo po važnosti
naselje, za koje se također planira širenje i
razvoj. Iako Ante Premuzić navodi da „sklo-
povi budućih zgrada moraju da harmoniziraju
sa blizim i daljim ambijentom i da ne unose
svojim formama neskladni nemir, koji se pri-
mjerice već sada osjeća”, on planira spajanje
Plitvica Sela s Velikom Poljanom vijaduktom
raspona 28 m i širine 14 m iznad razine vode,
na spoju jezera Kozjak i Milanovac, čime do-
biva prostor za naselje od 20.000 stanov-
nika¹⁰ (Sl. 4.). Središte novoga naselja čini
kružni trg promjera 80 m na križanju glavnih
ulica, a objekte grupira po namjeni. Grupe
hotela smješta tako da dobiju pogled na jeze-
ra, a građevine javne namjene (upravne zgra-
de, zgrade ministarstava, poštu, ambulantu,
osnovnu i srednju školu, katoličku i pravos-
lavnu crkvu) na manje atraktivne lokacije.¹¹
Unutar planiranog rastera novoga naselja
predviđa i gradnju obiteljskih kuća „u obliku
vila”. Osim spomenutih lokacija Premuzić
predviđa gradnju hotela i vila na platou Labu-
dovca, na padini između Proščanskog jezera i
Ciganovca, a na Stubici planira gradnju tri do
četiri dvorca „naročito lijepo arhitekture za
najveće uglednike naše države”.¹² Smatra da
bi dominantan stil trebao biti barok, dok za
oblikovanje vila osim baroka predlaže kao
uzor i „naš folklor”, a i tzv. „švicarske kuće”.¹³

Glavna je razlika u pristupu regulacije Velike
Poljane između ing. šum. Premuzića i ing.
arh. Vidmara pozicioniranje naselja u odnosu
prema jezerima. Vidmar svu gradnju planira
izvan obuhvata jezera, uza sam rub šume Ve-
like Poljane (Sl. 5.). Težište stavlja na zaštitu
prirode i očuvanje jezera, dok izgradnju po-

kušava prilagoditi krajoliku. Uza sve navede-
no, ipak planira: „jedan polukružni trg r. 300
m, od ovog sam povukao glavnu os koja je
došla do brežuljka, na koji sam postavio spo-
menik 'Oda Bogu', pred brežuljkom razdvojio
sam glavnu os u dvije i okružio u formi elipse
brežuljak. ...spomenik ima da podsjeti svako-
ga, koji dodje na jezera, da cieni ovaj kraj kao
sto i mi cijesimo veliki dar stvaraoca”.¹⁴ U
predloženoj osnovi Vidmar planira grad s im-
pozantnim ulazom, a s obzirom na namjenu
dijeli ga na „privredni” i „službeni” dio glav-
nom ulicom, dvjema eliptičnim ulicama i ni-
zom dijagonalnih ulica; nadalje, predviđa tu-
ristički dio s hotelskim kompleksom i predje-
lom za vile te kolodvor i sakralne objekte.
Kupalište i paviljon za barke jedini su objekti
koje smješta uz jezera.¹⁵ Na kraju tekstualnog
dijela osnove naglašava da bi Plitvička jezera
trebalo što prije proglasiti nacionalnim par-
kom kako bi ih se zaštitilo od promjena (to se

SL. 2. ARH. DRYAK: NACRT HOTELA PLITVICE, 1896.
FIG. 2 ARCHITECT DRYAK: PLITVICE HOTEL, DESIGN, 1896

SL. 3. VELIKA POLJANA, HOTEL PLITVICE, SITUACIJA
PRIJE POZARA 1939. GODINE
FIG. 3 VELIKA POLJANA, PLITVICE HOTEL,
BEFORE THE 1939 FIRE

7 ANPPI, Društvo za uređenje i polješanje Plitvičkih jezera i okolice, izvještaj od 8. IV. 1921. g.

8 ANPPI, Društvo za unapređenje Plitvičkih jezera u Kraljevini Jugoslaviji, izvještaj od 21. IV. 1939. g.

9 ANPPI, Društvo za uređenje i polješanje Plitvičkih jezera i okolice, izvještaj od 8. IV. 1921. g.

10 MK UZKB, freudenreich, PREMUŽIĆ, 1928: 10

11 MK UZKB, freudenreich, PREMUŽIĆ, 1928: 16-21

12 MK UZKB, freudenreich, PREMUŽIĆ, 1928: 15

13 MK UZKB, freudenreich, PREMUŽIĆ, 1928: 25

14 MK UZKB, freudenreich, VIDMAR, 1928: 7

15 MK UZKB, freudenreich, VIDMAR, 1928: 10

SL. 4. A. PREMUŽIĆ: NACRT REGULATORNE OSNOVE, 1928.
FIG. 4 A. PREMUŽIĆ: MASTER PLAN, 1928

isključivo tiče zaštite vodotoka, jezera i šuma). Za svoj planirani grad kaže da nije velikih dimenzija, nego je suvremen, svijetao grad sa svim potrebnim komforom.¹⁶

U rujnu 1929. godine sazvana je komisija u kojoj su sudjelovali autori regulatorne osnove, mjerodavne institucije (Ministarstvo Šuma i Ruda, Društvo za promet stranaca, Hrvatsko planinarsko društvo, Direkcija šuma, Društvo za uredjenje i poljepšanje) te predstavnici Društva inženjera i arhitekata M. Pilar, F. Gabrić i D. Ibler. Obišli su teren te pregledali i prihvatili predložene osnove, no donesen je zaključak da ih ipak treba prilagoditi umjerenijim zahtjevima.¹⁷ Ocjenjivački sud za regulaciju Plitvičkih jezera predlaže Ministarstvu Šuma i Ruda modificirani nacrt ing. Premužića, s time da osnovu naknadno doradi. Nakon toga mogu se početi trasirati ulice na Velikoj Poljani.¹⁸ U daljnjem radu Društva za uredjenje i poljepšanje Plitvičkih jezera uočava se da nije realiziran osnovni zadatak – konačna izrada regulatorne osnove. Prije Drugoga svjetskog rata prestaje rad Društva. Prateći njegov dugogodišnji rad, zamjećuje se podvojenost u pristupu prostoru Plitvičkih jezera: paralelno koegzistiraju, s jedne strane, inicijative gotovo agresivne urbanizacije, a s druge, briga za očuvanje prirodnih vrijednosti i zahtjev za donošenje zakona o proglašenju Plitvičkih jezera nacionalnim parkom.

SITUACIJA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

SITUATION BETWEEN TWO WORLD WARS

Prije Drugoga svjetskog rata turizam na Plitvičkim jezerima već je dobro razvijen. Turisti dolaze uglavnom željeznicom od Zagreba do Vrhovina i Rudopolja pa cestom do Plitvičkog Ljeskovca, Velike Poljane i sela Korane. Po-

stojala je mogućnost dolaska i cestom od Zagreba preko Karlovca i Slunja do Plitvica Sela. Cesta preko Plitvičkog Ljeskovca na Veliku Poljanu proširivana je od 1912. do 1916. godine. Prvi vodovod izgrađen je 1908.-1909. godine od potoka Plitvice do Plitvica Sela, rekonstruiran je 1932. kada je izgrađena vodosprema iznad hotela Plitvice. Industrijsko iskorištavanje pogona vode nastavlja se do Drugoga svjetskog rata, kada je evidentirano 27 mlinova i 14 pilana na području današnjega nacionalnog parka.¹⁹ Električna hidrocentrala Burget, izgrađena po troškovniku ing. Majcena, a smještena 150 m iznad stare centrale, puštena je u pogon 1936. godine.²⁰

Smještajni kapaciteti pozicionirani su na Veliku Poljanu, u Plitvičkom Ljeskovcu i na Labudovcu. Analizom situacije na Velikoj Poljani prije požara hotela Plitvice 1939. godine zamjećuje se slobodan smještaj građevina. Većina građevina smještena je u blizini prometnica i šume, na sjeveroistočnom rubu Velike Poljane. Na središnjem platou smještene su kuće Perišica i svratiste Kozjak (Šolaja), dok je na samoj obali jezera Kozjak kupališni objekt i vila Vukelić. Pogled s jezera otkriva prilično neurednu situaciju proizašlu iz neplanske izgradnje.

Odmah nakon požara hotela Plitvice Društvo je pokrenulo inicijativu da se hotel sruši i raspise arhitektonski natječaj za gradnju novoga hotela na istome mjestu.²¹ Natječaj za

¹⁶ MK UZKB, freudenreich, VIDMAR, 1928: 17

¹⁷ ANPPJ, Društvo za uredjenje i poljepšanje Plitvičkih jezera i okolice, izvještaj od 31. 12. 1929. g.

¹⁸ ANPPJ, Društvo za uredjenje i poljepšanje Plitvičkih jezera i okolice, izvještaj od 31. 12. 1930. g.

¹⁹ VIDAČKOVIĆ, 1974: 87-89

²⁰ ANPPJ, Društvo za unapređenje Plitvičkih jezera u Kraljevini Jugoslaviji, izvještaj od 31. XII. 1936. g.

²¹ ANPPJ, Društvo za unapređenje Plitvičkih jezera u Kraljevini Jugoslaviji, izvještaj od 31. XII. 1939. g.

hotel raspisan je 1941. godine, a programom je bilo zadano da novi hotel mora biti prilagođen pejzažu i materijalima građenja plitvičkoga kraja. Pri raspisivanju natječaja kao najveći nedostatak pokazalo se nepostojanje regulatorne osnove koja bi kvalitetno preispitala je li pozicija staroga hotela adekvatna i za gradnju novoga, zamjenskog hotela. Stječe se dojam da je lokacija novoga hotela određena po inerciji jer se tamo već nalazio hotel, iako je na Velikoj Poljani već postojala infrastruktura, a sačuvane su i pomoćne gospodarske zgrade. Nedostatak te lokacije jest to što oko hotela nema dovoljno ravnog terena, te gosti hotela ne mogu s toga mjesta osjetiti „*uži kontakt s prirodom*” jer se on nalazi na brijegu, a silazak do kupališta i jezera vrlo je dugačak i neugodan. Članovi ocjenjivačkog suda bili su: Đ. Peulić, E. Steinmann, J. Seissel, J. Jerić, V. Vrbanic, F. Bahovec, V. Horvat, I. Hühn, V. Potočnjak, J. Denzler, Z. Vrkljan, V. Jamnicki, S. Novak i A. Urbanetz. Prigodom razmatranja pristiglih radova ocjenjivački je sud postavio nekoliko načela: prilagodba mase hotela pejzažu i građevnom materijalu kraja, a smještaja na konfiguraciju tla, šume, jezera i promet, te funkcionalnost unutrašnjeg rasporeda i ekonomičnost građevine.²² Prvu nagradu dobio je rad arhitekata M. i R. Marasovića, drugu V. Antolić, trecu A. Knezić i Gottwald, četvrtu B. Tušek i Z. Fröhlich, petu F. Cota i I.

Vitić, šestu V. Turina i Z. Tišina, sedmu D. Ibler i osmu L. Horvat²³ (Sl. 6).²⁴ Pristigli radovi uglavnom su poštivali natjecajni zadatak, a radovi se oslanjaju na prijeratnu zagrebačku arhitektonsku školu s naglaskom na funkcionalizam. Avangardni pristup pejzažu Turina i Tišina demonstriraju nebo-derom od 16 katova, a Ibler hotelskim kompleksom koji zahtijeva velike terenske korekcije.

POSILIJEKATNA IZGRADNJA

POST-WAR BUILDING PROJECTS

Zbog rata hotel nije izgrađen, a Plitvička jezera (naselja, infrastrukturni i privredni objekti sela) dočekali su kraj rata potpuno devastirani. Inicijative za proglašenje Plitvičkih jezera nacionalnim parkom nastavljaju se i tijekom rata, no tek 1949. godine SR Hrvatska posebnim zakonom od 8. travnja proglašava Nacionalni park i određuje ga kao teritorij „*narocite prirodne ljepote*”.²⁵

Prijedlogom stručnjaka i razumijevanjem narodnih vlasti da se to područje očisti i sanira otvorene su mogućnosti planskog pristupa i organizirane provedbe očuvanja i razvoja Plitvičkih jezera. Paralelno s pripremnim radnjama Komiteta za turizam za izradu planova počinje i neplanska obnova i gradnja novih objekata.²⁶ Stručni savjet Ministarstva trgovine i opskrbe i Komiteta za turizam čine stručnjaci: iz područja turizma A. Cerovac i V. Viličić, željezničkog prometa I. Polet i M. Cabrijan, zaštite prirode I. Pevalek, A. Premuzić i G. Divjanović te arhitekti Z. Stržić, A. Freudenreich, M. Kauzlaric i K. Ostrogović. Na sjednici održanoj 14. ožujka 1947. godine oni donose odluke da se prvi hotelski objekti i prije donošenja regulatorne osnove mogu graditi jedino u Plitvičkom Ljeskovcu, da bu-

SL. 5. V. VIDMAR: NACRT REGULATORNE OSNOVE, 1928.
FIG. 5 V. VIDMAR: MASTER PLAN, 1928

²² BAHOVEC, 1942: 1-12

²³ HDA, fond 219, kutija 125, Natječaj za hotel Plitvice, broj: 89333-H-1941, od 4. srpnja 1941.

²⁴ Svi nagrađeni radovi objavljeni su u članku BAHOVEC, 1942: 1-12, a zbog ograničenog prostora u časopisu objavljen je nacrt V. Turina i Z. Tišine zbog jedinstvenog pristupa pejzažu i projektnom zadatku.

²⁵ NN, 9. travnja 1949.

²⁶ MIŠČEVIĆ, 1959.

SL. 6 V. TURINA I Z. TIŠINA: NATJEČAJNI PROJEKT ZA HOTEL PLITVICE, 1941.
FIG. 6 V. TURINA AND Z. TIŠINA: COMPETITION DESIGN, PLITVICE HOTEL, 1941

duća izgradnja turističkih naselja dolazi u obzir jedino na Velikoj Poljani, i to u sumi iza staroga turističkog naselja tako da se objekti ne vide ni s jedne točke jezera, dok je za masovni turizam pogodan plato Plitvica Sela. Stručni savjet sastavlja „Urbanističko-građevinski program za regulaciju područja Plitvičkih Jezera” kojeg je osnovni zadatak da se „bezuovjetno sačuva dojam netaknute prirode”, s time da se odrede zone širega i užega zaštitnog pojasa. Na cijelomu je području potrebno zaštititi objekte koji su karakteristični za podneblje, a dopustiti izgradnju samo onih objekata koje predviđi regulatorna osnova. Cijelo područje potrebno je zaštititi od tranzitnog prometa i udaljiti ga iz najužega područja jezera, kao i onih gdje je predviđena izgradnja.

Ministarstvo trgovine i opskrbe – Uprava za turizam osnovala je Komisiju za uređenje i izgradnju Nacionalnog parka Plitvička jezera, u koju su imenovani: A. Freudenreich, S. Planić,

M. Kauzlaric, V. Antolic, Z. Strizic, K. Ostrogovic, biolozi I. Pevalek i G. Divjanovic, te M. Prebeg, načelnik Uprave za turizam.²⁷ Komisija je uspjela provesti odluku da se poruše svi oštećeni objekti i očiste istaknuti dijelovi Parka, te spriječiti gradnju velikog hotela na tada još nedefiniranom području Velike Poljane, ali nije uspjela spriječiti divlju gradnju baraka, te privremenih i adaptiranih građevina i ugostiteljskih objekata. Naime, iz ugostiteljskog kruga javlja se nova struja u suprotnosti s planskim pristupom razvoju Parka, koja radi jačanja turizma postavlja svoje uvjete, a težnja za profitom dovodi do ograničavanja zaštitnih mjera.²⁸

Temeljem „Urbanističko-građevinskog programa za regulaciju područja Plitvičkih Jezera” i radi uvođenja reda Zdenko Strizic piše „Generalni projekt za uređenje Plitvičkih jezera” kojim daje snazan doprinos urbanističkom i pejzažnom planiranju nakon Drugoga svjetskog rata.²⁹ Strizic zauzima jasan stav da je prirodu potrebno zaštititi, ali i turizmu osigurati svu potrebnu infrastrukturu. Cestovni promet smješta izvan Parka, a najvećom manom tranzitne ceste smatra to što prolazi kroz Park i degradira njegovu najveću vrijednost – jezera. Dodatne studije isplativosti i utjecaja na okoliš predlaže za planirani željeznički promet i trasu preko Parka. Za potrebe studije izrađuje studiju o turizmu u Parku, prvu uopće, te zaključuje da na području parka „dolazi u obzir mirni turizam koji se zasniva na obilju raspoloživog vremena...da se ne želi imati turizam koji hvata senzacije u sto kracem vremenu”.³⁰ Predviđa tri turistička središta: na sjeveru plato Plitvica Sela, u sredini Veliku Poljanu, a na jugu Plitvički Ljeskovac. Ističe da se u Nacionalnom parku smije graditi samo u ograničenom opsegu, i to jedino u turističke svrhe „čednim mjerilom i prikladnim prirodnim materijalima treba se podrediti prirodi, jer ona mora ovdje da dominira bez rivaliteta, jer je jedna od najljepših na svijetu”.³¹

Velika Poljana najvažniji je problem uređenja Parka. Smještena je u središtu područja, leži na krizanju glavnih putova s dominantnim položajem iznad jezera Kozjak, pa ne čudi da je tu ishodište turizma na Plitvičkim jezerima. Tako je i u poratnom razdoblju glavni interes usmjeren na Veliku Poljanu. Strizic komentira natječaj za hotel iz 1941. i zaključuje da se prava korist tog natječaja pokazuje upravo sada, kad treba odlučiti što graditi na Velikoj

²⁷ MK UZKB, Freudenreich, Rješenje Ministarstva trgovine i opskrbe, broj 6672/48, 7. VIII. 1948.

²⁸ MIŠĆEVIĆ, 1959.

²⁹ DOMLIJAN, 1969: 13

³⁰ STRIZIC, 1950: 6-7

³¹ STRIZIC, 1950: 24

³² STRIZIC, 1950: 13-19

Poljani. Osim što je natječaj dao neke sugestije, više je uputio na to kako ne treba graditi. Glavnu turističku cestu planira istočnije kako bi se građevine mogle uvući dublje u šumu. Komitet za turizam sa svojim Stručnim savjetom zaključuje da bi, s obzirom na istaknut položaj Poljane, ovdje trebalo graditi nizak društveni objekt bez hotelskih soba, tzv. „kazin“, a potreba za hotelskim smještajem riješit će se gradnjom manjih stambenih paviljona. Nacrtnu prijedlogu za „kazin“ izradili su M. Kauzlaric i Z. Stržić, predlažući niske građevine jednostavnih formi. U međuvremenu su na Poljani izgrađena tri stambena paviljona i restoran.³²

Restoran Kozjak izveden je 1949. godine prema projektu Zdenka Stržića, uz suradnju B. Bernardija i V. Karlavarisa (Sl. 7.). Smješten je na livadi, neposredno uz rub šume. Riječ je o prizemnici „L“ tlocrta, natkrivenoj jednostrešnim krovstjem i izvedenoj kamenom klesancem, a samo je manji dio zidova od drva. Dulji dio glavnog pročelja, orijentiran prema jezerima, ostakljen je i pomican. Uz to je pročelje izvedena terasa na nekoliko razina. Popločena je kamenom i natkrivena produženom krovnom strehom. Stropne su grede od crnogoričnog debla na kojem su očuvani prirodni izbojci grana. Na terasi se nalaze dva kamina na kojima se na otvorenoj vatri pripremala hrana. Građevina se doživljava kao nenametljiva intervencija u očuvanom i vrijednom prirodnom ambijentu. Locirana je uz maksimalno postivanje konfiguracije terena, a za gradnju je upotrijebljen materijal specifičan za kraj oko Plitvičkih jezera. Primijenjeni su primarni elementi tradicijskog graditeljstva, ali na vrlo vješt i kreativan način s pomakom prema unikatnom i ekskluzivnom.³³

Stambeni paviljoni u tlocrtnoj dispoziciji i morfološkim karakteristikama različiti su, ali

zajednički im je oblik krova i građevinski materijal. Smješteni su u šumi na manjim krčevinama, bez rušenja ijednog stabla. Izgrađeni su 1951. g. prema projektima M. Haberlea, B. i K. Ostrogovića te Z. Stržića sa suradnicom D. Crnković. Paviljoni su izgrađeni u drvu s podzidom od kamena, a krov je prekriven šindrom. Haberleov je paviljon razvedenog tlocrta, logično raščlanjuje građevinu prema namjeni na ulazni, gostinjski i gospodarski dio. Smješten je na blagom nagibu terena, tako da je i krajnja soba izdignuta od tla.³⁴ Pročelja su ritmizirana horizontalno i vertikalno postavljenom drvenom oplatom. Paviljon Božice i Kazimira Ostrogović (Sl. 9.) pravokutnog je tlocrta, sa stražnje strane djelomično ukopan u tlo, a na prvom katu dominira lođa. U relativno velik središnji prostor smješteni su dnevni boravak, komunikacije i galerija prvog kata, tako da je gospodarski i gostinjski dio smješten u dva kraka. Lođa je naglašena drvenom ogradom izvedenom od ukrštenih dasaka.³⁵ Stržićev paviljon (Sl. 10.) smješten je na veću čistinu i zato je tlocrtno nešto veći. Blago je lomljenog „T“ tlocrta s verandom koja odvaja krila.³⁶ Karakterizira ga obrada kata s daščanom oplatom postavljenom ukoso, po uzoru na *stikaduru*, element tradicijske arhitekture.

Kompleks Vile Izvor smješten je sjeverozapadno od jezera, na izvoru potoka Plitvice, a građen je u razdoblju od 1949. do 1953. g. po projektu R. Marasovića i Z. Marohnića kao monumentalni reprezentativni rezidencijalni objekt vlade i predsjednika Tita (Sl. 11.). Središnji objekt kompleksa (neto površine 5194 m²) sastoji se od dva krila sa smještajnim, restoranskim i rekreativnim sadržajima, povezanim središnjim blokom s monumentalnim stubištem, reprezentativnom dvoranom i radnim kabinetima. Središnji blok i bočna krila građevine tvore prostrano dvorište. Prilazna pročelja oblikovana su rustičnim kamenom i raščlanjena drvenim lodama i prozorskim otvorima na južnoj strani. Gospodarski trakt stotinjak je metara udaljen od glavne građevine. Osnovna je nosiva konstrukcija armiranobetonska s vanjskim masivnim zidovima obloženim kamenom, odnosno drvom u

SL. 7. Z. STRŽIĆ: RESTORAN KOZJAK, 1949.
FIG. 7. Z. STRŽIĆ: KOZJAK RESTAURANT, 1949

SL. 8. Z. STRŽIĆ: RESTORAN KOZJAK, 1949.
FIG. 8. Z. STRŽIĆ: KOZJAK RESTAURANT, 1949

SL. 9. B. I K. OSTROGOVIĆ: VELIKA POLJANA,
STAMBENI PAVILJON, 1951.
FIG. 9. B. AND K. OSTROGOVIĆ: VELIKA POLJANA,
RESIDENTIAL PAVILION, 1951

³³ Nazalost, restoran je dobio prozore prema veličini stakla koje je poslovođa imao pri ruci, kao što je poslovođa i obložio unutrašnjost prema svom ukusu. (STRŽIĆ, 1950: 3)

³⁴ HABERLE, 1952: 22

³⁵ OSTROGOVIĆ, 1953: 21

³⁶ STRŽIĆ, 1950: 23

SL. 10. Z. STRIŽIĆ: POLJANA, STAMBENI PAVILJON, 1951.
FIG. 10 Z. STRIŽIĆ: POLJANA, RESIDENTIAL PAVILION, 1951

SL. 11. R. MARASOVIĆ I Z. MAROHNIC: PLITVICA SELO, VILA IZVOR, 1949./1953.
FIG. 11 R. MARASOVIĆ AND Z. MAROHNIC: PLITVICA SELO, VILLA IZVOR, 1949/1953

SL. 12. M. HABERLE: VELIKA POLJANA, HOTEL PLITVICE, 1952./1953.
FIG. 12 M. HABERLE: VELIKA POLJANA, PLITVICE HOTEL, 1952/1953

unutrašnjem dvorištu. Balkoni su izvedeni drvenim podnicama i ogradama na armiranobetonskim konzolama. Posebna je vrijednost vile bio unikatan inventar.

Iako Komisija za uređenje i izgradnju Nacionalnog parka, kao i Strizić u „Generalnom projektu za uređenje Plitvičkih jezera” navode da izgradnja hotela na Velikoj Poljani nije potrebna, zbog pritiska komercijalnog ugoštiteljstva i Uprave Nacionalnog parka natječaj za **Hotel Plitvice** ipak je raspisan 1952./53. godinu. Za smještaj hotela određena je lokacija u blizini bivšeg hotela, uz rub šume. Nagradeni su radovi N. i. J. Uhlík, R. Nikšića i B. Mirkovića, B. Bernardija, R. Marasovića, M. Haberlea, D. Crnković, M. Marasovića, L. Horvata, I. Vitica, B. i K. Ostrogović te rad A. Albinija i A. Dragomanovića. Kao član ocjenjivačkog suda Strizić zaključuje da je velik nedostatak toga natječaja nedovoljno uživljavanje projekatana u ambijent i da se još u školama prednost daje oblikovanju na štetu funkcije. Tako nastaje arhitektura nalik plastici, smatra Strizić, arhitektura bez tlocrtnih kvaliteta, artifičijelne forme, drugim riječima – formalizam.³⁷

Napokon je odlučeno da se hotel izgradi prema projektu arh. Marijana Haberlea i suradnika, a radove je izvelo poduzeće Tempo. Hotel se sastoji od tri krila na više etaža, arhitektonski povezanih u cjelinu, tvoreći tlocrt u obliku slova „T”. Prilagodan je topografiji tla, smješten na rubu šume i okrenut prema jezerima, a tlocrtom prati rubove vrtače na istočnoj strani hotela. Hotelsko-stambeni dio čini dulje krilo koje se pod blagim kutom lomi na dva dijela, dok je kraće krilo namijenjeno izletnicima (Sl. 12.). Hotelsko-stambeni dio orijentiran je prema jezerima i konzolno je postavljen na živoj stijeni, a zidni plast maksimalno je rastvoren prozorskim otvorima. Izletnički i gospodarski dio smješten je okomito na hotelsko-stambeni, a sastoji se od dvoetažnog restorana s monumentalnom terasom orijentiranom prema jezerima i gospodarskim dijelom orijentiranim prema istoku i prilaznim cestama. Terasa s tri strane obuhvaća restoran, a konstruktivni sustav terase

oblikovan je u duhu moderne slobodnostojecim armiranobetonskim stupovima ovalnog presjeka, na kojima se vidi tekstura vertikalno postavljene oplata (Sl. 13.). Konusni oblik stupova širi se postupno od prizemlja prema terasi. Stube su okomite na smjer pružanja terase i oblikovane kao samostalan volumen koji prodire u prostor terase. Konstrukcija hotela je armiranobetonski skelet, a za dekoraciju su, uz kolorističku obradu pročelja, korišteni lokalni prirodni materijali, drvo i živa stijena, polirani i nepolirani kamen. U duhu predratne zagrebačke škole arhitekture koncipiran je i dizajn interijera. Hotel je jedno od najboljih ostvarenja hrvatske poslijeratne arhitekture, podjednako zbog dobre ukomponiranosti u izrazito osjetljiv pejzaž, kao i reprezentativnog oblikovanja. Uz suvremene konstruktivne korišteni su i prirodni materijali u ime postovanja lokalnoga tradicijskog graditeljstva.

Sredinom 1950-ih godina na području **sela Mukinje** planirana je izgradnja stambenih objekata za djelatnike Nacionalnog parka. U prvoj etapi izgrađene su 4 stambene zgrade i 2 javne namjene (mjesni ured i restoran društvene prehrane) po projektu Lavoslava Horvata. Stambene građevine identičnoga su pravokutnog tlocrta i rasporedene u niz. U svakoj kući smještena su četiri stana: dva u prizemlju i dva u potkrovlju. Riječ je o prizemnicama s potkrovljem i podrumom, sagrađenim od kamena, sa strmim dvostrešnim krovom (Sl. 14.). Duž cijeloga dvorišnog pročelja, na kojem su ulazi u stanove, izveden je natkriveni trijem na drvenim stupovima. Zgrada mjesnog ureda i restoran društvene prehrane izdužene su prizemnice pravokutnog tlocrta i karakterističnog vrlo strmog krovišta, pokrivenoga sivim eternit pločama koje oponašaju tradicionalan oblik i boju pokrova sindrom (Sl. 15. i 16.). Zabatni je

37 STRIŽIĆ, 1953: 3. U navedenom članku objavljena je većina nagrađenih radova koje zbog ograničenog prostora nije moguće prikazati.

38 PALADINO, 2006: 175

39 *** 2005: 160

40 VIDAKOVIĆ, 1974: 94

trokut zatvoren piljenom, okomito postavljenom daščanom oplatom, a krovne kućice natkrivene su jednostrešnim krovijem. Građene su pravilno slaganim kamenom klesancem. Konceptijski se mogu povezati s arhitektonskim postulatima grupe „Zemlja”, koje je član bio L. Horvat.³⁸

Za potrebe šumarske službe, 1954. godine izgrađene su 3 **lugarnice** u Nacionalnom parku: u Prijeboju, Poljanku i Čorkovoj Uvali. Lugarnicu u Čorkovoj Uvali projektirao je Ivan Vitić,³⁹ a njezine tipološke i morfološke karakteristike upućuju da je projektirao i lugarnicu u Prijeboju (Sl. 17.). Lugarnica u Poljanku je srušena, no preostale dvije predstavljaju kvalitetnu arhitekturu javne namjene, u oblikovanju koje su korišteni i tradicionalni materijali, a veliku im vrijednost daje i nenaometljiva uklopljenost u pejzaž u kojem ipak dominiraju. Građevine djelomično imaju podrum, razvedenog su tlocrta, zaključene strmim dvostrešnim krovijem s *lastavicama* i pokrivenim sindrom. Pročelja su ritmizirana nizom prozorskih otvora, između kojih se izmjenjuju kamene i drvene plohe. Središnji trakt lugarnice u Čorkovoj Uvali rastvoren je lodom poduprtom vitkim stupovima i okrenutom dolini (Sl. 18.). Kamene plohe izvedene su kamenom klesancem i zidane na tradicionalan način. Drvene su plohe izrađene horizontalno postavljenim tesanim gredama. Lugarnice su građene kombinacijom tradicionalnih i suvremenih materijala, naime uz kamen i drvo kao konstruktivni su materijali korišteni beton i opeka.

Tadašnja izgradnja odvijala se na obrnut način: infrastruktura kao temelj svake izgradnje bila je do 1970-ih godina zanemarena. Za turističke objekte nisu osigurani dovoljni kapaciteti vode, struje, a i kanalizacija je bila improvizirana i nedostatna.⁴⁰ Polemika oko

konceptije razvoja između Uprave Parka koja zagovara jačanje turizma i predstavnika zaštite nastavlja se. Velik presedan bila je nova brza tranzitna cesta uz jezera, izgrađena 1958./59. bez obzira na protivljenje Komisije za uređenje i izgradnju Nacionalnoga parka Plitvička jezera, u kojoj su djelovali eminentni stručnjaci za prostorno planiranje. Nova cesta preuzela je regionalni i subregionalni promet, a Nacionalni park pretvorila u važno prometno čvorište (Zagreb – Senj – Karlobag, Zagreb – Split, Zagreb – zapadna Bosna).⁴¹

„Generalna uređajna osnova plana Nacionalnog parka Plitvička jezera” iz 1960. godine, izrađena u Urbanističkom institutu SRH, osporava nametnutu trasu ceste i stanovanje na Velikoj Poljani, a stambene i servisne funkcije Parka seli na prostor Mukinja i sela Jezerce. Taj dokument nije usvojen, ali je često služio kao putokaz u praktičnom radu, s obzirom na to da sadrži ozbiljne studije o zaštiti prirode, stanovništvu, infrastrukturi, pejzažu, prostornom planiranju, turizmu, upravljanju Parkom, usklađivanju zaštite i prirode, kao i druge teme korisne za razvoj Nacionalnoga parka.⁴²

„Generalni uređajni plan”, usvojen 1970. godine, seli daljnju izgradnju turističkih, ugostiteljskih, servisnih sadržaja i privrednih aktivnosti na šire područje ličke regije pa time rasterećuje središnju zonu Nacionalnoga parka. Izgradnju novih turističkih kapaciteta u Parku ograničava i razmješta na sjeverne dijelove, nizvodno od glavnih vodotokova.⁴³

Početkom 1960-ih na Velikoj Poljani izgrađeni su poštanski ured i hotel „Bellevue”. **Poštanski ured** projektirao je 1961. Radovan Nikšić, a izgrađen je 1966. godine.⁴⁴ Riječ je o vrijednoj građevini u duhu internacionalnog stila i 1950-ih godina, koja podsjeća na nešto ranije izvedeno Radničko sveučilište „Moša Pijade” u Zagrebu R. Nikšića i N. Kućana (danas Otvoreno učilište),⁴⁵ (Sl. 19.). Pošta je smještena duboko u šumi, uza sporednu cestu koja od današnje glavne vodi do hotela. Izdužena je pravokutnog tlocrta s ulaznim trijemom okomito postavljenim u odnosu na glavni korpus. Preko nekoliko stuba ulazi se

SL. 13. M. HABERLE: VELIKA POLJANA, HOTEL PLITVICE, 1952./1953.

FIG. 13 M. HABERLE: VELIKA POLJANA, PLITVICE HOTEL, 1952/1953

SL. 14. L. HORVAT: MUKINJE, STAMBENI OBJEKTI, 1950.

FIG. 14 L. HORVAT: MUKINJE, RESIDENTIAL BUILDINGS, 1950

SL. 15. L. HORVAT: MUKINJE, ZGRADA MJESNOG UREDA, 1950. GODINE

FIG. 15 L. HORVAT: MUKINJE, COMMUNITY COUNCIL BUILDING, 1950

41 MIŠEVIĆ, 1959: 6

42 VIDAČKOVIĆ, 1974: 195

43 *** 1985: 49

44 DAG, sig. 03, 1966., br. 1809/1

45 DOMLIJAN, 1969: 21

SL. 16. L. HORVAT: MUKINJE, RESTORAN DRUŠTVENE PREHRANE, 1950.

FIG. 16 L. HORVAT: MUKINJE, CANTEEN, 1950

SL. 17. PRIJEBOJ, LUGARNICA, 1951.

FIG. 17 PRIJEBOJ, FORESTER'S COTTAGE, 1951

SL. 18. I. VITIC: ČORKOVA UVALA, GRADNJA LUGARNICE, 1951.

FIG. 18 I. VITIC: ČORKOVA UVALA (VIRGIN FOREST), CONSTRUCTION OF FORESTER'S COTTAGE, 1951

u pretprostor smješten na trijemu. Trijem nose vitki stupovi i tvore geometrijsku igru kvadrata na pravokutniku koji u pogledu tvori trijem nadstrešnicom i podestom. Element kvadrata javlja se i u oblikovanju prozorskih otvora pretprostora i poštanskog ureda, dok je kat s uredskim prostorima rastvoren u punoj dužini vrpcom okomito raščlanjenih prozora. Pošta je obojena svijetlim i bijelim tonovima, dok su kvadrati (stupovi i prozori) crni. Krov na dvije vode najvjerojatnije je rezultat prilagodbe lokalnim klimatskim uvjetima.

Hoteli „Bellevue” i „Jezero” izvedeni su prema projektu Zdravka Bregovca. Oba su hotela uklopljena u prostor Velike Poljane i izgrađena uz rub šume, razvedenih tlocrta i plitkih dvostrešnih krovova. **Hotel „Bellevue”**, izgrađen 1963. godine (Sl. 20.), raščlanjen je prema namjeni na tri stambena paviljona vezana na središnji servisni dio hotela s dnevnim boravkom i salonom. Konstruktivni sustav hotela je armiranobetonska ploča sa

zidovima izvedenim u opeci. Karakteristične je obrade pročelja, zabatni zidovi obloženi su keramit pločicama crno-sive boje, dok su ostali zidovi obloženi uglavnom horizontalnom drvenom oplatom. Sva oprema hotela projektirana je specijalno za objekt.⁴⁶ **Hotel „Jezero”** (Sl. 21.), izgrađen 1970. godine, sastoji se od dva stambena krila orijentirana prema jezerima i povezana okomito postavljenim središnjim volumenom hotela. Konstrukcija hotela je armiranobetonski skelet, a za dekoraciju pročelja korištena je drvena oplata.⁴⁷ U oba hotela Bregovac koristi drvo i za dekoraciju interijera; u hotelu „Bellevue” ostavlja vidljivu drvenu, tesarski obrađenu konstrukciju dnevnog boravka i salona, dok u hotelu „Jezero” stupnjevito kasetira strop donjega salona. No, za oba hotela ipak se ne može reći da su na arhitektonskoj, pejzažnoj, oblikovnoj i umjetničkoj razini ranijih gradnji, iako je hotel „Bellevue” odlikovan nagradom Saveza arhitekata Jugoslavije za najbolje arhitektonsko ostvarenje 1963. godine.⁴⁸

46 *** 1963: 2

47 SEKULIĆ-GVOZDANOVIC, KNEŽEVIĆ, 1971: 14

48 VIDAČKOVIĆ, 1974: 98

49 Članak detaljnije obrađuje najznačajnije objekte javne namjene, no cjelovit „arhitektonski vodič” po Plitvičkim jezerima obuhvatio bi i sljedeće objekte: Buffet Flora – I. Böhm

Centar dr. Ivo Pevalek – Bregovac/Simić, 1963-65.

Restoran Poljana – Bregovac, 1978.

Restoran Licka kuća – Piteša, 1971.

Ambulanta – Marohnić, 1959.

Zgrada osnovne škole – Marohnić, 1960.

Restoran Borje – Bregovac, 1978.

50 MAROEVIĆ, 2006: 135

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Poslijeratnom izgradnjom Plitvičkih jezera bavili su se najbolji arhitekti toga doba, bilo da su sudjelovali u stručnim komisijama, bilo da su projektirali i izvodili različite objekte. Ličnosti kao što su A. Freudenberg, S. Planić, M. Kauzlaric, V. Antolić, Z. Stržić, B. i K. Ostrogović, L. Horvat, M. Haberle, R. Marasović, Z. Marohnić, I. Vitić i R. Nikšić svjedoče da je riječ o eliti hrvatske arhitektonske kulture, a da se ne spominju sudionici arhitektonskih natječaja.⁴⁹ Njihova djela temelje se na snažnim i kvalitetnim temeljima predratne moderne, a odlikuju se skrupuloznom odnosom prema ambijentu.⁵⁰ Većina navedenih građevina sačuvana je i danas, ali njihove vrijednosti nisu iskorištene niti valorizirane. Iako su upisane u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske i zapravo već imaju spomeničko značenje, loše se održavaju, a i devastiraju. Tako je „Vila Izvor” opustošena nakon zavr-

šetka Domovinskoga rata, a sačuvan je tek manji dio inventara. Restoran Kozjak danas je izvan funkcije, zapušten je i prokišnjava. Hotel „Plitvice” doživio je preinake sredinom 1990-ih, kada je interijer preuredio arh. Z. Krznarić. Ipak, glavni korpus hotela nije narušen. Originalno uređenje – kameno popločenje, staklene stijene, drvene dekorativne pregrade i živa kamena stijena – djelomično je zadržano u baru i predvorju hotelskog restorana. Lugarnica u Prijeboju devastirana je u Domovinskom ratu i danas je u osobito lošem stanju i izvan funkcije, dok je lugarnica u Poljanku srušena.

Svjedocanstva najkvalitetnije epizode izgradnje na Plitvicama danas su zapuštena, ne održavaju se, niti su dolično prezentirana. I njihova povijest i jedinstvenost zahtijevaju produbljeno istraživanje, odgovarajuću valorizaciju i integralnu obnovu. A zašto ne i status arhitektonskog parka kao nove atrakcije Nacionalnoga parka Plitvička jezera?

SL. 19. R. NIKŠIĆ: VELIKA POLJANA, POSTANSKI URED, 1961.
FIG. 19 R. NIKŠIĆ: VELIKA POLJANA, POST OFFICE, 1961

SL. 20. Z. BREGOVAC: VELIKA POLJANA, HOTEL BELLEVUE, 1963.
FIG. 20 Z. BREGOVAC: VELIKA POLJANA, BELLEVUE HOTEL, 1963

SL. 21. Z. BREGOVAC: VELIKA POLJANA, HOTEL JEZERO, 1970.
FIG. 21 Z. BREGOVAC: VELIKA POLJANA, JEZERO HOTEL, 1970

LITERATURA
BIBLIOGRAPHY

1. BAHOVEC, F. (1942.), *Arhitektonski natječaj za hotel na Plitvicama*; u „Tehnički vjesnik”, godište 59, broj 1-3: 1-12, Zagreb
2. DOMLIJAN, Ž. (1969.), *Poslijeratna arhitektura u Hrvatskoj*; u „Život umjetnosti” 10: 3-45, Zagreb
3. HABERLE, M. (1952.), *Hotelski paviljon na Plitvičkim jezerima*; u „Arhitektura” 6, str. 22-24, Zagreb
4. FRANIĆ, D. (1910.), *Plitvička Jezera i njihova okolica*, Tisak kraljevske zemaljske tiskare, Zagreb
5. MAROEVIĆ, I. (2006.), *Kako čuvati arhitekturu 50-ih u Zagrebu*; u „Prostor”, 14 1(31): 133-136, Zagreb
6. MIŠČEVIĆ, R. (1959.), *Konačno Plitvice*; u „ČIP” 87: 6, Zagreb
7. OSTROGOVIĆ, K. (1953.), *Hotelski paviljon na Plitvičkim jezerima*; u „Arhitektura” 2: 21-23, Zagreb
8. PALADINO, Z. (2006.), *Arhitekt Lavoslav Horvat i „Udruženje umjetnika Zemlja”*; u „Prostor”, 14 2(32), 175: 167-177, Zagreb
9. SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, S., KNEŽEVIĆ, G. (1971.), *Tri realizacije arhitekta Bregovca*; u „ČIP” 219: 10-15, Zagreb
10. STRIŽIĆ, Z. (1950.), *Nacionalni park Plitvička jezera, problem čuvanja prirode*; u „Urbanizam i arhitektura”, IV. br. 7-8, 6-7: 3-24, Zagreb
11. STRIŽIĆ, Z. (1953.), *Plitvička jezera i natječaj za projekt hotela*; u „Arhitektura” 5-6: 3-7, Zagreb
12. VIDAČKOVIĆ, P. (1974.), *Dosadašnji privredni razvoj i buduće vrednovanje plitvičkog područja*; u „Plitvička jezera –čovjek i priroda”, Nacionalni park Plitvička jezera: 85-126, Plitvička jezera
13. *** (1963.) Hotel „Bellevue”, Plitvička jezera, u „ČIP” 128: 1-2, Zagreb
14. *** (1985.) *Prostorni plan: Nacionalni park Plitvička jezera*, Urbanistički institut SR Hrvatske, Zagreb
15. *** (2005.) *Ivan Vitić*, „Arhitektura” 1(217), 160, Zagreb

IZVORI
SOURCES

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

1. ANPPJ – Arhiv Nacionalnog parka Plitvička jezera Društvo za uređenje i poljepšanje Plitvičkih jezera i okolice Društvo za unapređenje Plitvičkih jezera u Kraljevini Jugoslaviji Ostavština Ivana Laya
2. DAG – Državni arhiv u Gospiću, sig. 03. 1966. br. 1809/1
3. HDA – Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, fond 219, kutija 125, Ministarstvo prometa i javnih radova
4. MK UZKB, freudenreich – Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Ostavština A. Freudenreicha
5. Ante Premužić, Regulatorna osnova Plitvičkih jezera – Obrazloženje, 1928.
6. Vlatko Vidmar, Regulatorna osnova Plitvičkih jezera – Obrazloženje, 1928.

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- Sl. 1. M. Matijašević, na osnovi satelitske snimke (<http://maps.google.com/maps> (15.04.2010.)) i karte zone NP Plitvička jezera u *** 1985. *Prostorni plan*
- Sl. 2., 3., 4., 5., 6., 9., 10. i 17. Arhiv Nacionalnoga parka Plitvička jezera
- Sl. 11. i 16. Foto: D. Krizmanić
- Sl. 13., 14., 18. do 21. Foto: M. Ivanuš

SAŽETAK

SUMMARY

EVALUATION OF TOURIST FACILITIES IN THE PLITVICE LAKES AREA

The Plitvice Lakes National Park is situated in the centre of Croatia, 140 km south of Zagreb. It is the oldest and biggest national park in Croatia which was inscribed on the UNESCO World Heritage list in 1979. The basic value of the Plitvice Lakes is a series of 16 lakes separated with travertine barriers and cascading waterfalls whose origins were mentioned in popular oral mythology. The Plitvice Lakes has so far been considered only as a natural phenomenon rich in geomorphologic features and habitats of flora and fauna. However, exceptional value has not only been preserved in the natural but also in the cultural heritage of the area, both tangible and intangible, which has not been presented enough. Therefore, the paper gives an overview of the buildings and spatial planning in the Plitvice Lakes as well as evaluation of the architectural heritage which has survived in the park to this day.

The prism of proto-industrial production through which the Plitvice Lakes were viewed in the second half of the 19th century resulted in construction of water powered corn mills and sawmills on the cascades and travertine barriers. The use and promotion of the Plitvice Lakes as a tourist destination began in the end of the 19th century through active engagement of the Society for the Protection and Embellishment of the Plitvice Lakes whose members saw the park as a distinctive tourist destination. The first accommodation facility called Tourist House was built in Velika Poljana as early as 1862. It marked the location which subsequently featured built hotels and villas and which has survived to this day in spite of heavy criticism and numerous polemics in the mid-20th century. Initiated by the Society and designed by architect J. Dryak the first hotel was built in the immediate proximity of the Tourist House in 1896 and in 1992 its adaptation was entrusted to architect V. Bastl. The first half of the 20th century saw uncontrolled construction and the first initiatives for the creation of a master plan. The first designs of the master plan were made in 1928 by the forest engineer Ante Premuzić and architect Vlatko Vidmar who submitted it to the Society. Both designs show a dualist approach to the space of Plitvice Lakes in that they combine the ini-

tiative of aggressive urbanization and concern for the protection of environmental values.

Tourism in the Plitvice Lakes was considerably developed before the Second World War. The analysis of the Velika Poljana site plan prior to the 1939 fire in the Plitvice Hotel shows scattered buildings mostly situated in the vicinity of the forest and roads, on the north-eastern edge of Velika Poljana. Immediately following the fire in the Plitvice Hotel, the Society launched an initiative to bring down the hotel and hold an architectural design competition for a new hotel that was to be built on the same site. The competition launched in 1941 called for designs which could meet the requirement of the new building's adaptation to the landscape and building materials already existing in the Plitvice area. However, due to dangers posed by the war the competition was never completed and the Plitvice Lakes park, residential areas, infrastructural and industrial facilities were wholly destroyed in the war.

Professional proposals to clean and recover the area which was recognized by the new post-war government created opportunities for providing the Plitvice Lakes with planned and organized protection and development. However, concurrent attempts on the part of the catering services industry to set their conditions that would ensure a tourism boost were contrary to the planned development of the park and preservation measures were additionally limited by profit oriented tendencies. Aiming to establish order, Zdenko Stržić created a "Physical Plan of the Plitvice Lakes" with which he considerably contributed to the urban and landscape planning of the post-war period. Meanwhile, three residential pavilions and one restaurant were built in Poljana. The Kozjak restaurant was constructed in 1949 according to Stržić's design. The residential pavilions were built in small forest clearings without a need for cutting down a single tree. They were designed in 1951 by M. Haberle, B. and K. Ostrogović and Z. Stržić. The complex of Villa Izvor, planned as a representative residential building for the government and President Tito was erected in the period from 1949 to 1953 according to the design by R. Marasović and Z. Marohnić. Al-

though the construction of the hotel in Velika Poljana was considered unnecessary by the Committee for the Physical Planning and Construction of the Plitvice Lakes as well as according to Stržić's Physical Plan of the Plitvice Lakes, the competition was nevertheless held in 1952/1953 prompted by the pressure exerted by the National Park administration and commercial catering industry. Finally, it was decided to build the hotel according to the design by the architect Haberle who created one of the best accomplishments of post-war Croatian architecture regarding both its suitable integration into the very sensitive environment and representative formal architectural features. In the mid-1950s four residential and two public buildings designed by the architect L. Horvat were built in the village of Mukinje, and in 1954 three forester's cottages constructed in Prijeboj, Poljanak and Čorkova Uvala, the last of which was designed by I. Vitić. In the mid-1960s a post office designed by R. Nikšić was built in Velika Poljana. It is a very significant structure which possesses certain features of the International style.

The post-war building projects in the Plitvice Lakes included the best architect of the period, whether as members of professional boards or as designers of various buildings. This fact can be attested by personalities such as A. Freudenreich, S. Planić, M. Kauzlaric, V. Antolčić, Z. Stržić, B. and K. Ostrogović, L. Horvat, M. Haberle, R. Marasović, Z. Marohnić, I. Vitić and R. Nikšić who formed the Croatian architectural elite. Their works were based on the sound basis of the pre-war modernism and were characterized by their conscientious relationship with environment. Most of the mentioned buildings have survived to this day, yet their values have neither been used nor evaluated. The witnesses of the most accomplished construction period in the Plitvice Lakes are today abandoned, uncared for and improperly presented. Both their history and unique characteristics require thorough research, appropriate evaluation and integral restoration, and possibly the status of architectural and landscape complex as a new attraction of the Plitvice Lakes National Park.

MARTINA IVANUŠ

BIOGRAFIJA

BIOGRAPHY

MARTINA IVANUŠ, mr.pov.umj., radi kao viša stručna savjetnica – konzervatorica i zamjenica pročelnika Konzervatorskog odjela u Gospiću na poslovima iz oblasti zaštite kulturne baštine. Diplomirala je 2001. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na Odsjeku za povijest umjetnosti. U Italiji, na Sveučilištu u Torinu, magistrirala je 2007. godine na stručnom studiju „Kulturni projekti za razvoj“. Na Odsjeku za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu upisana je na doktorski studij. Sudjelovala je na nekoliko međunarodnih stručnih radionica i znanstvenih skupova.

MARTINA IVANUŠ, MA Art History, works as senior professional adviser – conservator and deputy head of the Gospić Conservation Department (Directorate for Cultural Heritage Protection). In 2001 she graduated in art history from the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb and received her MA degree in the specialist graduate studies Cultural Projects and Development at Turin University, Italy. She is currently a doctoral student at the Art History Department, Zagreb University. She has participated in several international professional workshops and scientific conferences.

